

**FUNDAMENTAL AND APPLIED RESEARCHES:
CONTEMPORARY SCIENTIFIC AND PRACTICAL
SOLUTIONS AND APPROACHES.**

INTERDISCIPLINARY PROSPECTS

Edited by: A. Dushniy, M. Makhmudov, M. Strenacikova

**ФУНДАМЕНТАЛЬНІ ТА ПРИКЛАДНІ ДОСЛІДЖЕННЯ:
СУЧАСНІ НАУКОВО-ПРАКТИЧНІ
РІШЕННЯ ТА ПІДХОДИ.**

МІЖДИСЦИПЛІНАРНІ ПЕРСПЕКТИВИ

За редакцією: А. Душний, М. Махмудов, М. Стреначікова

October 25, 2019

Baku

Banska Bystrica

Uzhhorod

Kherson

25 жовтня 2019

Баку

Банська Бистриця

Ужгород

Херсон

Azerbaijan National Academy of Sciences
Institute of Philosophy (Azerbaijan)
Academy of Arts in Banska Bystrica (Slovakia)
Uzhhorod National University
Kherson Faculty of the Odesa
State University of Internal Affairs

Національна Академія Наук Азербайджана
Інститут філософії (Азербайджан)
Академія мистецтв у Банській Бистриці (Словаччина)
Ужгородський національний університет
Херсонський факультет Одеського державного
університету внутрішніх справ

**FUNDAMENTAL AND APPLIED RESEARCHES:
CONTEMPORARY SCIENTIFIC AND PRACTICAL SOLUTIONS
AND APPROACHES**

INTERDISCIPLINARY PROSPECTS
VOLUME V

Edited by:

A. Dushniy, M. Makhmudov, M. Strenacikova

**ФУНДАМЕНТАЛЬНІ ТА ПРИКЛАДНІ ДОСЛІДЖЕННЯ:
СУЧАСНІ НАУКОВО-ПРАКТИЧНІ РІШЕННЯ
ТА ПІДХОДИ**

МІЖДИСЦИПЛІНАРНІ ПЕРСПЕКТИВИ
ТОМ V

За редакцією:

А. Душний, М. Махмудов, М. Стреначікова

Баку – Banska Bystrica – Uzhhorod – Kherson
October 25, 2019
Posvit, 2019

Баку – Банська Бистриця – Ужгород – Херсон
25 жовтня 2019
Посвіт, 2019

UDC 159.9:159:94

Микола ФОМИЧ – кандидат психологічних наук, доцент, начальник кафедри психології діяльності в особливих умовах, Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля Національного університету цивільного захисту України, вул. Онопрієнка, 8, Черкаси, Україна, індекс 18034 (mykola.fomych@ukr.net)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1253-2656>

Яна ШИСАРЕНКО – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов, Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля Національного університету цивільного захисту України, вул. Онопрієнка, 8, Черкаси, Україна, індекс 18034 (yanasnis@gmail.com)

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-5438-6170>

Світлана КОСЯК – кандидат історичних наук, доцент кафедри суспільних наук, Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля Національного університету цивільного захисту України, вул. Онопрієнка, 8, Черкаси, Україна, індекс 18034 (kudelya_k@ukr.net)

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-9817-5743>

Mykola FOMYCH – Candidate of Psychological Sciences, associate professor, Head of the Department of Psychology of Activities in Special Conditions, Cherkasy Institute of Fire Safety named after Chernobyl Heroes of National University of Civil Protection of Ukraine, 8, Onoprienko Str., Cherkassy, Ukraine, postal code 18034 (mykola.fomych@ukr.net)

Yana SHISARENKO – Candidate of Philological Sciences, associate professor, Associate Professor of the Department of Foreign Languages, Cherkasy Institute of Fire Safety named after Chernobyl Heroes of National University of Civil Protection of Ukraine, 8, Onoprienko Str., Cherkassy, Ukraine, postal code 18034 (yanasnis@gmail.com)

Svitlana KOSIAK – Candidate of Historical Sciences, Associate Professor of Department of Social Sciences, Cherkasy Institute of Fire Safety named after Chernobyl Heroes of National University of Civil Protection of Ukraine, 8, Onoprienko Str., Cherkassy, Ukraine, postal code 18034 (kudelya_k@ukr.net)

ОСОБЛИВОСТІ КОГНІТИВНОЇ СФЕРИ ПОЖЕЖНИКІВ-РЯТУВАЛЬНИКІВ

Анотація. Специфічні умови професійної діяльності пожежників-рятувальників зумовлюють підвищені вимоги до їхніх когнітивних якостей. **Мета статті** – здійснити емпіричну оцінку показників когнітивної сфери пожежників-рятувальників. **Методи дослідження:** емпіричного характеру (експертна оцінка – для здійснення розподілу досліджуваних на групи професійної успішності; опитування – для обґрунтування сукупності когнітивних професійно важливих якостей; психодіагностика за методиками «Короткий відбірковий тест» – для визначення інтелектуального інтегрального показника, «Інтелектуальна лабільність» – для визначення рівнів лабільності процесів мислення) та математичної статистики. **Наукова новизна статті полягає** у спробі здійснити розподіл пожежників-рятувальників на групи з високим, середнім та низьким рівнями професійної успішності, що включає рівень професійної мотивації, досвіду, готовності, надійності та ефективності, розвитку професійно важливих якостей. **Висновки.** Виокремлено сукупність когнітивних професійно важливих якостей пожежників-рятувальників. Визначено особливості когнітивної сфери пожежників-рятувальників: фахівці з високим рівнем професійної

успішності відрізняються найвищими показниками розвиненості здібності до узагальнення та аналізу інформації, просторової уяви, гнучкості мислення, розподілу та концентрації уваги; фахівці з середнім рівнем – високими показниками розвиненості здібності до узагальнення та аналізу інформації, емоційної деструкції; фахівці з низьким рівнем – середнім показником розвиненості емоційної деструкції, проте всі інші когнітивні функції в них розвинені на недостатньому рівні. Найбільш ефективним подальше професійне вдосконалення буде для найуспішніших пожежників-рятувальників, оскільки високий рівень інтелектуальної лабільності визначає здатність особистості до навчання, перенавчання, оволодіння новими знаннями, вміннями та навичками. Визначені особливості когнітивної сфери пожежників-рятувальників необхідно сприймати як визначальні в процесі психологічного відбору кандидатів на службу цивільного захисту та моніторингу успішності професійної діяльності пожежників-рятувальників.

Ключові слова: когнітивна сфера, професійно важливі якості, пожежник-рятувальник, професійна успішність.

FEATURES OF COGNITIVE SPHERE OF FIRE-RESCUERS

Summary. Specific conditions of professional activity of fire-rescuers lead to increased demands on their cognitive qualities. **The purpose of the article** is to carry out an empirical assessment of indicators of the cognitive sphere of fire-rescuers. **Methods of research:** empirical character (expert assessment) is used for the distribution of the studied subjects to the groups of professional success; the survey is used to substantiate the totality of cognitive professionally important qualities; psychodiagnosis by the methods of «Short selective test» is used for determining the intellectual integral indicator, «Intellectual Lability» is aimed to distinguish the levels of the lability of the processes of thinking) and mathematical statistics. **The scientific novelty** of the article is in the attempt to conduct the distribution of fire-rescuers into groups with high, medium and low levels of professional success, including the level of professional motivation, experience, readiness, reliability and efficiency, development of professionally important qualities. **Conclusions.** A set of cognitive professional qualities of such specialists is singled out. The peculiarities of the cognitive sphere of fire-rescuers are determined: specialists with a high level of professional success are distinguished by the highest indicators of development of ability to generalize and analyze information, spatial imagination, flexibility of thinking, distribution and concentration of attention; specialists with an average level are characterized by the high indicators of development of the ability to synthesize and analyze information, emotional destruction; specialists with a low level has an average indicator of the development of emotional destruction, but all other cognitive functions in them developed at an insufficient level. The most effective further professional development will be for the most successful fire-rescuers, as a high level of intellectual lability determines the ability of the individual to study, retraining, mastering new knowledge, skills and abilities. The identified peculiarities of the cognitive sphere of fire-rescuers must be taken into account as determining factors in the process of psychological selection of candidates for civil protection service and monitoring of the success of the professional activity of fire-rescuers.

Key words: cognitive sphere, professionally important qualities, fire-rescuer, professional achievement.

Постановка проблеми. Проблема професійної придатності особистості відноситься до однієї з найбільш досліджуваних у сучасній психології. Особливого значення вона набуває тоді, коли професійна діяльність спрямована на рятування людей і матеріальних цінностей, гасіння пожеж, ліквідацію наслідків аварій та надзвичайних ситуацій. Вищезазначене беззаперечно відноситься до професії пожежника-рятувальника, що характеризується умовами постійної екстремальності: відповідальність за життя та здоров'я особового складу, виконання завдань; дефіцит часу й відсутність належної інформації для виконання завдань; неперервність нервово-психічного напруження; постійна загроза для здоров'я і життя; емоційні та стресові розлади; значні фізичні навантаження; неочікувані перешкоди, що ускладнюють виконання оперативної задачі; дискомфортний стан через перебування в захисному одязі та спорядженні (Садковий, Тімченко, 2017, с. 8).

Тривала дія комплексу шкідливих чинників призводить до погіршення функціонального стану, працездатності, виникнення нервово-психічних розладів, психічних дезадаптацій, стресових станів. Такі

негативні впливи нерідко стають причиною зривів у професійній діяльності, міжособистісних конфліктів, порушень дисципліни, що призводить до зниження успішності професійної діяльності (Bowles, Bartone, 2017, р. 27). Тому виконання завдань за таких специфічних умов зумовлює підвищені вимоги до психологічної готовності пожежників-рятувальників, що реалізується через забезпечення психологічного відбору та раціонального розподілу особистостей з відповідним рівнем розвитку професійно важливих якостей. У системі цих якостей важливе місце посідають характеристики когнітивної, емоційно-вольової, мотиваційної сфери особистості (Rotar, 2017, р. 112). Стратегія реформування пожежно-рятувальних підрозділів (Розпорядження КМУ, 2017, Офіційний вісник України, 13, с. 373) на перший план виводить питання уточнення вимог саме до когнітивної сфери пожежників-рятувальників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На важливості проблематики дослідження професійно важливих якостей працівників ризиконебезпечних професій останнім часом наголошували неодноразово науковці, зокрема: С. Белай, М. Медвідь, О. Пархоменко (розроблено психограму фахівця з моніторингу кризових ситуацій, що загрожують державній безпеці України) (Bielai, Medvid, Parkhomenko, 2017, р. 44), С. Боулз, П. Бартоне (виокремлено психологічні характеристики військових, особливості їх психологічного відбору, підготовки та супроводження) (Bowles, Bartone, 2017, р. 27), С. Федак, В. Афонін, О. Небожук, В. Ласта, І. Романів, В. Дзяма (описано особливості формування фізичних якостей військових курсантів) (Fedak, Afonin, Nebozhuk, Lasheta, Romaniv, Dzyama, et al, 2016, р. 34), К. Хардісон, Н. Лім, К. Келлер, Дж. Маркуз, Л. Пейн (розроблено рекомендації щодо вдосконалення психологічного відбору пожежників) (Hardison, Lim, Keller, Marquis, Payne, 2015), М. Кузьменко (запропоновано технологію психологічної діагностики професійної придатності кандидатів для зарахування до Збройних Сил України) (Kuzmenko, 2013, р. 32), В. Ротар (розкрито рівні розвитку професійних компетенцій офіцерів-рятувальників) (Rotar, 2017, р. 112), А. Скоморовські, К. Судом (висвітлено психологічні основи впливу витривалості на ефективність діяльності військових офіцерів) (Skomorovsky, Sodom, 2011, р. 389), В. Тоскано (виокремлено особливості впливу екстремальних умов професійної діяльності на психіку військових) (Toscano, 2013, р. 19). Однак вивчення когнітивної сфери пожежників-рятувальників досі ще не отримали достатнього відображення в науковій літературі.

Мета статті – здійснити емпіричну оцінку показників когнітивної сфери пожежників-рятувальників.

Завдання:

- 1) розподілити пожежників-рятувальників на групи професійної успішності;
- 2) виокремити сукупність когнітивних професійно важливих якостей пожежників-рятувальників;
- 3) визначити особливості когнітивної сфери пожежників-рятувальників із різним рівнем професійної успішності.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань використано взаємопов'язані методи дослідження:

1) *емпіричного характеру*: експертна оцінка – для здійснення розподілу пожежників-рятувальників на групи з високим, середнім та низьким рівнем професійної успішності; опитування за опитувальником О. Ліпмана – для обґрунтування сукупності когнітивних професійно важливих якостей пожежників-рятувальників; психодіагностика за методиками «Короткий відбірковий тест» – для визначення інтелектуального інтегрального показника, що визначається за критеріями: здібність до узагальнення й аналізу інформації, гнучкість мислення, просторова уява, емоційна деструкція, розподіл та концентрація уваги; «Інтелектуальна лабільність» – для визначення високого, середнього та низького рівнів лабільності процесів мислення;

2) *математичної статистики*: t-критерій Стюдента – для перевірки статистичних гіпотез щодо різниці середніх; кутове перетворення Фішера (критерій ϕ) – для зіставлення двох вибірок за частотою ефекту, що зустрічається.

До групи експертів увійшли 28 начальників державних пожежно-рятувальних частин, начальників караулів, командирів відділень зі стажем служби більше 10 років, які характеризуються відмінними показниками професійної діяльності. До групи досліджуваних увійшли 194 пожежників-рятувальників державних пожежно-рятувальних частин.

Виклад основного матеріалу. *Розподіл пожежників-рятувальників на групи професійної успішності.* На підставі результатів оцінок експертів та заліків зі службової підготовки усіх досліджуваних розподілено на три групи професійної успішності, що включає рівень професійної мотивації, досвіду, готовності, надійності та ефективності, розвитку професійно важливих якостей.

До першої групи (високий рівень професійної успішності) увійшли 72 особи, які при виконанні професійних завдань діють впевнено, самостійно, рішуче. В екстремальних умовах контролюють свої емоції й поведінку, діють планомірно й упорядковано. Систематично складають заліки зі службової підготовки на оцінку «відмінно».

До другої групи (середній рівень професійної успішності) увійшли 64 особи, які при виконанні професійних завдань проявляють стриманість, обережність, нерішучість. У екстремальних умовах поведінка спокійна та урівноважена. Систематично складають заліки зі службової підготовки на оцінку «добре».

До третьої групи (низький рівень професійної успішності) увійшло 58 осіб, які характеризуються низькою якістю виконання професійних завдань, зниженою витривалістю до стресу. В екстремальних умовах поведінка з елементами тривожності, напруженості та занепокоєння. Систематично складають заліки зі службової підготовки на оцінку «задовільно».

Отримані в ході дослідження результати щодо професійної успішності пожежників-рятувальників перевірялися аналізом атестаційних матеріалів, службових характеристик, відгуків про стажування, подань до призначення на посади та присвоєння чергових спеціальних звань.

Виокремлення сукупності когнітивних професійно важливих якостей пожежників-рятувальників. На основі експертного оцінювання заданого переліку професійних якостей, що були визначені за опитувальником О. Ліпмана (Карпіловська, Мітельман, Синявський, Ткаченко, Федоришин, Ящишин, 1997, с. 35), та можуть бути важливими для виконання пожежниками-рятувальниками професійної діяльності, виокремлено сукупність провідних когнітивних якостей таких фахівців:

- уміння бачити кілька можливих шляхів розв'язання проблеми і подумки вибирати найбільш ефективний;
- здатність розглядати проблему з кількох різних кутів зору;
- аргументованість критичного аналізу;
- здатність схоплювати суть основних взаємозв'язків, властивих проблемі;
- здатність відкинути звичні, стандартні методи і рішення, що виявилися непридатними, і шукати нові, оригінальні;
- уміння вибирати з великого обсягу інформації ту, що необхідна для розв'язання певного завдання;
- уміння робити висновок із суперечливої інформації;
- уміння визначати характер інформації, необхідний для прийняття рішення;
- здатність приймати правильне рішення при недостатності необхідної інформації чи відсутності часу на її осмислення.

На основі визначеної сукупності провідних когнітивних якостей запропоновано психодіагностичні методики для дослідження рівнів розвиненості цих якостей у пожежників-рятувальників.

Визначення особливостей когнітивної сфери пожежників-рятувальників із різним рівнем професійної успішності. За методикою «Короткий відбірковий тест» здійснено оцінку інтелектуального інтегрального показника пожежників-рятувальників (таблиця 1).

Таблиця 1

**Показники когнітивної сфери пожежників-рятувальників
з різним рівнем професійної успішності**

Показник	1 група	2 група	3 група	t	t	t
	Описові статистики, бали ($X_{\phi} \pm \delta$)			(1,2)	(1,3)	(2,3)
Здібність до узагальнення та аналізу інформації	12,69±3,18	12,45±2,98	9,16±2,63	0,41	2,25*	2,13*
Гнучкість розумових процесів	3,63±1,46	2,79±1,25	2,36±1,11	1,13	2,22*	1,84
Просторова уява	2,73±1,13	2,02±1,14	1,16±1,25	1,89	2,65*	2,11*
Емоційна деструкція	2,10±1,02	2,37±2,12	1,94±1,17	0,41	0,34	0,83
Розподіл та концентрація уваги	2,52±2,36	2,29±2,05	1,99±2,24	1,45	2,26*	1,95
Інтегральний показник	19,22±2,57	18,89±2,31	18,74±2,05	1,16	1,91	0,37

Примітки: X_{ϕ} – середньогрупове значення; δ – стандартне відхилення; $t(1,2)$ – значення критерія Стьюдента при порівнянні показників 1 та 2 груп; $t(1,3)$ – значення критерія Стьюдента при порівнянні показників 1 та 3 груп; $t(2,3)$ – значення критерія Стьюдента при порівнянні показників 2 та 3 груп; * – вірогідність відмінності між показниками груп при $p \leq 0,05$.

Аналізуючи отримані результати, можна відмітити, що загалом рівень сформованості та розвиненості когнітивних якостей у всіх групах досліджуваних є достатньо передбачуваним і є прямо пропорційним успішності діяльності. У досліджуваних 3 групи відмічено найбільш низький рівень сформованості майже всіх когнітивних показників. У групах досліджуваних із високим та середнім рівнем професійної успішності зафіксовано практично ідентичні (високі) показники розвиненості когнітивних процесів. При цьому необхідно виокремити низку розходжень.

Так, при аналізі даних встановлено, що у досліджуваних з низьким рівнем успішності діяльності показники «Узагальненості та аналізу інформації» достовірно нижчі у порівнянні з групою досліджуваних, що відрізняються високими та середніми показниками успішності діяльності ($t_{1,2} = 2,25$; $t_{2,3} = 2,13$, $p \leq 0,05$). Зазначена функція є дуже важливою для професійної діяльності пожежного-рятувальника, оскільки йому часто доводиться перед прийняттям рішення узагальнювати та аналізувати отриману інформацію щодо оперативної обстановки у місці надзвичайної ситуації. Досліджувані 1 та 2 груп можуть оперувати великим обсягом інформації: знають тонкощі різних методів і способів пожежогашіння та вміють виконувати поставлені завдання. Вони здатні в силу свого досвіду бачити безліч шляхів для досягнення мети.

Показники «Гнучкості розумових процесів» достовірно вищі у фахівців 1 групи у порівнянні з групою досліджуваних, які відрізняються низьким рівнем професійної успішності ($t_{1,3} = 2,22$, $p \leq 0,05$). Через деяку гнучкість розумових процесів такі досліджувані швидше пристосовуються до нової ситуації, а також здатні враховувати різні думки. У них краще сформувалися традиційні поняття, які з часом набули закріпленості.

Наступне достовірне розходження виявлене на рівні сформованості «Просторової уваги». Найнижчі показники за даною функцією у досліджуваних 3 групи ($t_{1,3} = 2,65$; $t_{1,2} = 2,11$, $p \leq 0,05$). Зазначена функція є дуже важливою при роботі пожежного-рятувальника в небезпечних умовах, зокрема в умовах обмеженої видимості (уночі, при сильному задимленні, загазованості тощо).

Наступна функція «Розподілу та концентрації уваги» є майже найважливішою з усіх в діяльності пожежників-рятувальників. Саме уважність обумовлює швидку реакцію при можливій зміні обстановки, прийняття максимальної кількості дрібних деталей, вибір з декількох варіантів дій в екстремальних умовах правильне рішення тощо. Найбільш високий рівень розвиненості цього показника у порівнянні з 3 групою відмічено у досліджуваних 1 групи ($t_{1,3} = 2,26$, $p \leq 0,05$).

Отримані дані, логічно доповнюють картину вивчення когнітивної сфери пожежників-рятувальників. Проте, відзначимо, що наведені результати дослідження не відображають таку важливу особливість когнітивного компонента у структурі особистості фахівців як інтелектуальна лабільність. Важливим показником успішності професійної діяльності, який тісно пов'язаний із здібностями до оволодіння новим матеріалом, перенавчанням, із здібністю швидко змінювати вид діяльності, є інтелектуальна лабільність. Екстремальні та кризові психологи (Садковий, Тімченко, 2017, с. 9) під лабільністю розуміють здатність до перемикання уваги, вміння швидко переходити з розв'язання одних завдань до виконання інших, діючи при цьому безпомилково. Тому за допомогою методики «Інтелектуальна лабільність» нами проведено експрес-діагностику лабільності процесів мислення досліджуваних.

Наведені в таблиці 2 дані та отримані достовірні розходження, дозволяють зробити висновок про те, що високий рівень інтелектуальної лабільності достовірно рідше зустрічається у 3 групі пожежників-рятувальників (44,23%). У 2 групі таких фахівців 59,6%, а у 1 – 65,12%. Результати є достовірними на рівні $p \leq 0,05$.

Середній рівень інтелектуальної лабільності знову ж таки достовірно рідше проявляється у представників 3 групи досліджуваних (25,82%). У 2 групі таких фахівців зустрічається 33,03%, а у 3 – 34,88%. Результати є достовірними на рівні $p \leq 0,05$.

Цікавим є те, що низький рівень інтелектуальної лабільності досліджуваним 1 групи не притаманний зовсім. У той час як в 2 та 3 групах працівників з таким рівнем лабільності 7,37% та 29,95% відповідно. Результати є достовірними на рівні $p \leq 0,05$ та $p \leq 0,01$.

Таблиця 2

Інтелектуальна лабільність пожежників-рятувальників з різним рівнем професійної успішності

Рівні інтелектуальної лабільності	1 група (%)	2 група (%)	3 група (%)	$\Phi^*(1,2)$	$\Phi^*(1,3)$	$\Phi^*(2,3)$
Високий (менше ніж 4 помилки)	65,12	59,60	44,23	1,65	3,19*	2,76*
Середній (5 – 9 помилок)	34,88	33,03	25,82	0,87	2,51*	2,40*
Низький (більше 10 помилок)	0	7,37	29,95	1,80	4,55**	3,69*

Примітки: $\Phi^*(1,2)$ – значення критерія Фішера при порівнянні показників 1 та 2 груп; $\Phi^*(1,3)$ – значення критерія Фішера при порівнянні показників 1 та 3 груп; $\Phi^*(2,3)$ – значення критерія Фішера при порівнянні показників 2 та 3 груп; * – вірогідність відмінності між показниками груп при $p \leq 0,05$; ** – вірогідність відмінності між показниками груп при $p \leq 0,01$.

Виходячи з отриманих результатів найбільш ефективним професійне навчання буде для фахівців з 1 групи, а найбільш складно цей процес буде проходити для представників 3 групи пожежників-рятувальників.

Висновки. 1. Здійснено розподіл пожежників-рятувальників на групи з високим, середнім та низьким рівнями професійної успішності, що включає рівень професійної мотивації, досвіду, готовності, надійності та ефективності, розвитку професійно важливих якостей.

2. Виокремлено сукупність когнітивних професійно важливих якостей пожежників-рятувальників: уміння бачити кілька можливих шляхів розв'язання проблеми і подумки вибирати найбільш ефективний; здатність розглядати проблему з кількох різних кутів зору; аргументованість критичного аналізу; здатність охоплювати суть основних взаємозв'язків, властивих проблемі; здатність відкинути звичні, стандартні методи і рішення, які виявилися непридатними, і шукати нові, оригінальні; уміння вибирати з великого обсягу інформації ту, яка необхідна для розв'язання певного завдання; уміння робити висновки із суперечливої інформації; уміння визначати характер інформації, необхідний для прийняття рішення; здатність приймати правильне рішення при недостатності необхідної інформації чи відсутності часу на її осмислення.

3. Встановлено, що рівень розвиненості когнітивних якостей у всіх групах досліджуваних є достатньо закономірним і відображає об'єктивну картину їхнього професійного розвитку: (1) пожежники-рятувальники з високим рівнем професійної успішності відрізняються найвищими показниками розвиненості здібності до узагальнення та аналізу інформації, просторової уяви, гнучкості мислення, розподілу та концентрації уваги; (2) пожежники-рятувальники з середнім рівнем професійної успішності – високими показниками розвиненості здібності до узагальнення та аналізу інформації, емоційної деструкції; (3) пожежники-рятувальники з низьким рівнем професійної успішності – середніми показниками розвиненості емоційної деструкції, проте всі інші когнітивні функції в них розвинені на недостатньому рівні. Таким особистостям потрібно більше часу для знаходження правильного рішення у нестандартних ситуаціях, вони складно моделюють картину надзвичайної події в уяві, оперують її окремими об'єктами та деталями, важко концентрують увагу на декількох об'єктах; (4) найбільш ефективним подальше професійне вдосконалення буде для найуспішніших пожежників-рятувальників (1 група), оскільки високий рівень інтелектуальної лабільності визначає здатність особистості до навчання, перенавчання, оволодіння новими знаннями, вміннями та навичками.

Визначені особливості когнітивної сфери пожежників-рятувальників необхідно сприймати як визначальні в процесі психологічного відбору кандидатів на службу цивільного захисту та моніторингу успішності професійної діяльності пожежників-рятувальників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

- Карпіловська, С. Я., Мітельман, Р. Й., Синявський, В. В., Ткаченко, О. М., Федоришин, Б. О., & Яцишин, О. О. (1997).** *Основи професіографії*. Київ: МАУП, 148 с.
- Про схвалення Стратегії реформування системи Державної служби України з надзвичайних ситуацій: [Розпорядження Кабінету Міністрів України]** (2017). Офіційний вісник України, 13. С. 373.
- Садковий, В. П., & Тімченко, О. В. (ред.). (2017).** *Актуальні дослідження в сучасній вітчизняній екстремальній та кризовій психології*. Харків: ФОП Мезіна В.В., 512 с.
- Bielai, S. V., Medvid, M. O., & Parkhomenko, O. O. (2017).** Theoretical, methodological and practical bases for creating job description of crisis assessment experts in terms of state security of Ukraine. *Science and Education*, 7, 44– 49.
- Bowles, S. V., & Bartone, P. T. (2017).** *Clinical and Organizational Practice*. Cham: Springer, 2017.

Fedak, S. S., Afonin, V. M., Nebozhuk, O. R., Lashta, V. B., Romaniv, I. V., Dzyama, V. V. et al. (2016). Functional fitness level of military college cadets. *Pedagogics, psychology, medical-biological problems of physical training and sports*, 6, 34–40.

Hardison, C. M., Lim, N., Keller, K. M., Marquis, J. P., & Payne, L. A. (2015). *Recommendations for Improving the Recruiting and Hiring of Los Angeles Firefighters*. Santa Monica, Calif.: RAND Corporation.

Kuzmenko, M. D. (2013). Psychological diagnostics for professional suitability of candidates for enlistment to the Armed Forces of Ukraine. *The Advanced Science Journal*, 4, 32–36.

Rotar, V. B. (2017). Studying levels of future civil defense specialists' professional competence components. *Science and Education*, 6, 112–118.

Skomorovsky, A., & Sudom, K. A. (2011). Psychological well-being of Canadian forces officer candidates: the unique roles of hardiness and personality. *Military Medicine*, 4, 389–396.

Toscano, W. B. (2013). Psychophysiological studies in extreme environments. *Pol J Aviat Med Psychol*, (19) 4, 19–24.

REFERENCES

Bielai, S. V., Medvid, M. O., & Parkhomenko, O. O. (2017). Theoretical, methodological and practical bases for creating job description of crisis assessment experts in terms of state security of Ukraine. *Science and Education*, 7. [in English].

Bowles, S. V., & Bartone, P. T. (2017). *Clinical and Organizational Practice*. Cham: Springer, 2017 [in English].

Fedak, S. S., Afonin, V. M., Nebozhuk, O. R., Lashta, V. B., Romaniv, I. V., Dzyama, V. V. et al. (2016). Functional fitness level of military college cadets. *Pedagogics, psychology, medical-biological problems of physical training and sports*, 6. [in English].

Hardison, C. M., Lim, N., Keller, K. M., Marquis, J. P., & Payne, L. A. (2015). *Recommendations for Improving the Recruiting and Hiring of Los Angeles Firefighters*. Santa Monica, Calif.: RAND Corporation. [in English].

Karpilovska, S. Ya., Mitelman, R. V., Syniavskyi, V. V., Tkachenko, O. M., Fedoryshyn, B. O., & Yashchysyn, O. O. (1997). *Osnovy profesiografii [Basics of Profesiography]*. Kyiv: MAUP. [in Ukrainian].

Kuzmenko, M. D. (2013). Psychological diagnostics for professional suitability of candidates for enlistment to the Armed Forces of Ukraine. *The Advanced Science Journal*, 4. [in English].

Pro skhvalennia Stratehii rozvytku informatsiinoho suspilstva v Ukraini: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy [On approving the strategy of reforming the system of the State Service of Emergencies of Ukraine] (2017). *Ofitsiinyi visnyk Ukrainy – Official bulletin of Ukraine*, 13. [in Ukrainian].

Rotar, V. B. (2017). Studying levels of future civil defense specialists' professional competence components. *Science and Education*, 6. [in English].

Sadkovyi, V. P., & Timchenko, O. V. (Eds.). (2017). *Aktualjni doslidzhennja v suchasnij vitchyznjanij ekstremal-jnij ta kryzovij psykholohiji [Current research in modern native extreme and crisis psychology]*. Kharkiv: FOP Mezina V.V. [in Ukrainian].

Skomorovsky, A., & Sudom, K. A. (2011). Psychological well-being of Canadian forces officer candidates: the unique roles of hardiness and personality. *Military Medicine*, 4. [in English].

Toscano, W. B. (2013). Psychophysiological studies in extreme environments. *Pol J Aviat Med Psychol*, (19) 4. [in English].